

Akmal Yakubov
(Samarkandzki Uniwersytet Państwowy,
Samarkanda, Uzbekistan)

ORCID: 0009-0006-0687-9185

DOI: 10.60513/wasp-7a80

**Z historii przesiedlania
i rozmieszczania obywateli polskich
w obwodzie samarkandzkim
(1941–1945)**

Uzbecy, pomimo bólu i cierpienia spowodowanego tragicznymi momentami historii, okresem kolonialnym i niezajomością bolszewizmu, potrafili zachować ludzkie uczucia, powszechne i pełne współczucia stosunki z narodami całego świata i przekazywać je swoim dzieciom. Ludzie z dobrocią i wdzięcznością w sercu pamiętają szlachetność i życzliwość Uzbeków, którzy pozostawili po sobie wspaniałe dzieła sztuki. Tworzyli filmy, pisali powieści i wiersze o dobroci i hojności narodu uzbeckiego, o których opowiadali ich przodkowie. Wielu Uzbeków wciąż pamięta Polaków, którzy przybyli do Uzbekistanu wbrew swej woli. Zapamiętali ich jako dobrych kowali, stolarzy, lekarzy i nauczycieli. Niektórzy pamiętają Polaków z opowieści swoich rodziców i odnoszą się do nich z szacunkiem. Wszystko to przekazywane jest z pokolenia na pokolenie w opowieściach ojców i dziadków i, co ciekawe, są ludzie, którzy nadal darzą Polaków życzliwością¹.

Zainteresowaniu Uzbeków narodem polskim zawsze towarzyszyły ciepłe i pełne szacunku słowa, o czym mówili sami Polacy, i jest to normalna sytuacja w społeczeństwie uzbeckim. Od niepamiętnych czasów naród uzbecki był zwolennikiem uniwersalnych wartości ludzkich, idei dobroci i hojności między narodami. Zanim Uzbekistan uzyskał niepodległość, wszystkie te uczucia były zakorzenione w rodzinach. Dziś, kiedy Uzbecy otrzymali niezależne obywatelstwo, czyli stali się narodem posiadającym własną państwowość, sytuacja się zmieniła. W ostatnim czasie wielu obywateli Uzbekistanu wykazuje duże zainteresowanie historią pojawienia się Polaków w naszym kraju.

Uchodźcy ewakuowani do Uzbekistanu podczas II wojny światowej dzielili ból i cierpienie narodu uzbeckiego, który wysłał na wojnę 2 000 000 synów i córek, z czego prawie 600 000 zginęło, 1 000 000 zostało rannych, a kilka tysięcy zginęło bez wieści. Przeprowadzono szereg badań związanych z historią przesiedleń obywateli Polscy do Uzbekistanu i powstały prace naukowe.

W literaturze historycznej liczby dotyczące zesłanych Polaków są różne. Niekiedy podawana liczba przekracza 1 500 000. Z dokumentów archiwalnych wynika, że w czasie II wojny światowej do Uzbekistanu ewakuowano 23 629 dzieci, w tym 1370 dzieci polskich. Polakom przydzielono 15 domów dziecka².

W październiku 1941 r. na polecenie NKWD ZSRR planowano przesiedlenie na terytorium Uzbekistanu 100 000 obywateli polskich. Spośród nich 25 000 osób miało zostać przesiedlonych na teren obwodu samarkandzkiego³.

¹ Хамроев А. Польские сестры, ставшие узбечками/Новый Узбекистан. 2023 год. 13 апреля

² Ата-Мирзаев О. Б. Народонаселение Узбекистана: история современность. Ташкент: Ижтимоий фикр, 2009, – С. 124.

³ Государственный архив Самаркандской области. Фонд-74. Р-12. Д-8. Лист 306.

3 października 1941 r., zgodnie z decyzją o przesiedleniu obywateli polskich, do rejonu pastdargomskiego wysłano 3000 osób, do rejonów: karadaryńskiego, pachtakorskiego, pajaryckiego, dzambajskiego i bułungurskiego – po 2000 osób w każdy, do regionu narpajskiego, okdaryńskiego, mitańskiego – po 1500 osób, i po 1000 osób do regionu kattakurgańskiego i chatyrczyńskiego⁴.

Warto dodać, że decyzje mające na celu rozmieszczenie ludności w obwodzie samarkandzkim były podejmowane przez komitety partyjne i wykonawcze regionów. 9 października 1941 r. komitety partyjne i wykonawcze regionu pastdargomskiego zebrały się na wspólnej radzie i poinstruowały wszystkie rady wiejskie, przewodniczących kołchozów i sekretarzy głównych organizacji partyjnych rejonu, aby przyjmowali przesiedlonych obywateli i zapewnili im domy należące do kołchozów i kołchoźników.

Pod koniec 1941 i w 1942 r. w wielu rejonach obwodu można było zobaczyć, że kwatery przeznaczone dla obywateli polskich oraz tworzenie warunków życia odpowiadających ich potrzebom było niezadowolające

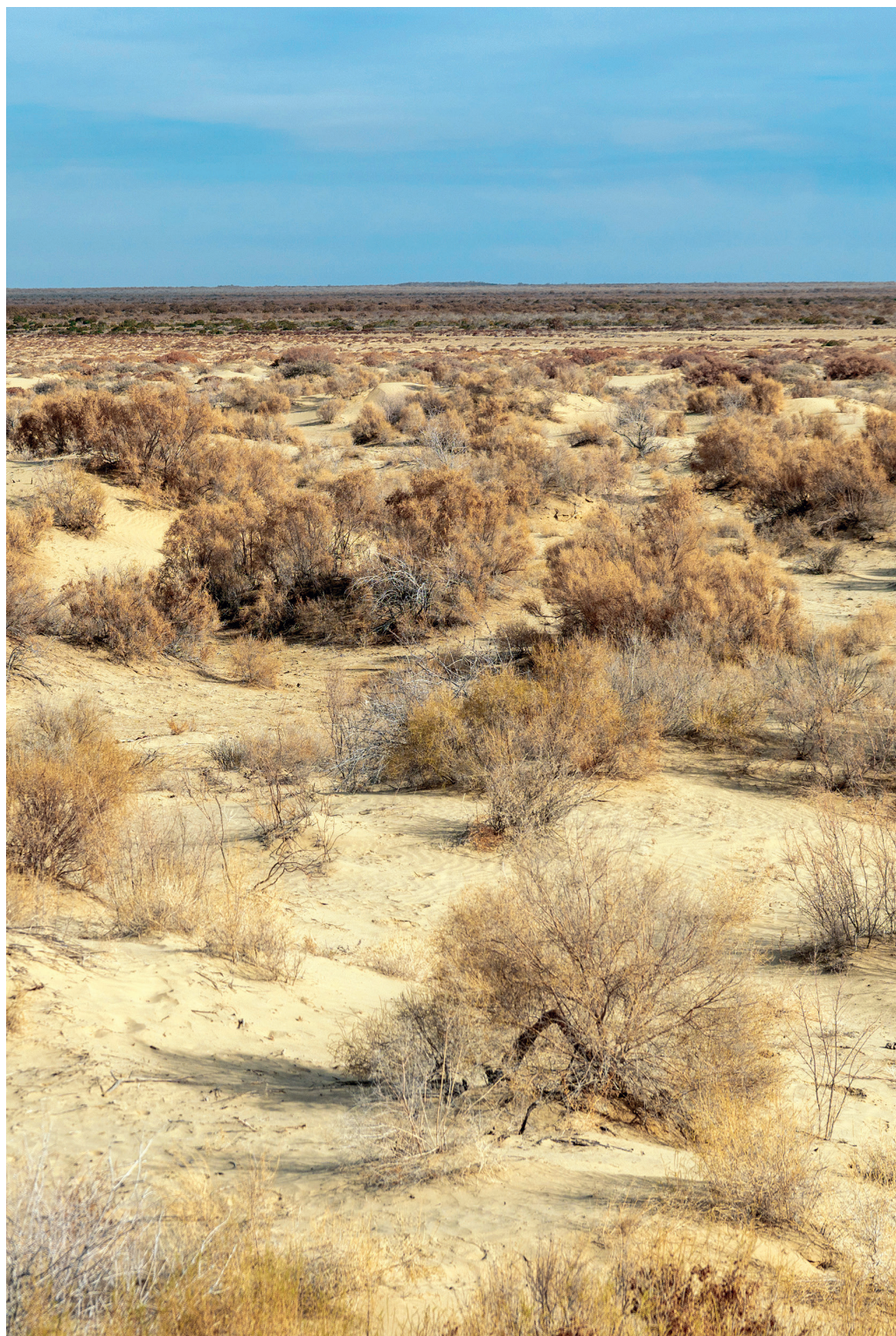
Źródła podają, że w 1945 r. liczba polskich dzieci do 16. roku życia w siedmiu obwodach Uzbekistanu sięgała 5389 osób.

Rozmieszczanie obywateli polskich odbywało się na terytorium regionu w bardzo trudnych warunkach. Powodem było to, że budynki administracyjne i usługowe w Samarkandzie i okolicy, jak też ewakuowane z zachodnich części państwa szpitale wojskowe, pomocnicze jednostki wojskowe, przedsiębiorstwa przemysłowe, uczelnie wyższe i placówki dziecięce zostały ostatecznie zajęte przez dużą liczbę osób. Ze względu na problemy z zatrudnieniem obywateli polskich trzeba było ich umieszczać w gospodarstwach rolnych. W okresie od marca do maja 1942 r. władze obwodu zbadały warunki mieszkaniowe i zatrudnienie obywateli polskich w rejonach galjarskim, dzambajskim, pastdargomskim i samarkandzkim, a także ich warunki życia i sytuację materialną. Wyniki powyższej kontroli były rozpatrywane na posiedzeniu obwodowego komitetu wykonawczego w dniu 13 maja 1942 r. i podjęto w tej sprawie odrębną uchwałę. Zgodnie z nią kierownicy wyżej wymienionych rejonów powinni stale zajmować się problemami dotyczącymi obywateli Polski, szybko rozpatrywać otrzymane od nich podania i podejmować niezbędne działania, przydzielać pracowników do publicznych sieci gastronomicznych, organizować domy dziecka i przedszkola dla polskich dzieci, wydzielać działki i grunty dla obywateli polskich, położyć kres nieodpowiedzialnym działaniom w zakresie usług medycznych⁵.

Pod koniec 1942 r., w wyniku zakrojonych na szeroką skalę prac organizacyjnych prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego, nastąpiła pozytywna zmiana

⁴ Пиримкулов Ш. Польские граждане в Самарканде. – Самарканд: Зарафшан, 1999. – Б. 12.

⁵ Пиримкулов Ш. Д. Ссылные польские граждане в Узбекистане. – Т, 2006. – Б. 29.

Step w Uzbekistanie, fot. diy13; źródło: Adobe Stock

w zapewnieniu mieszkań obywatelom polskim. Ich lokalizacja pokazuje, że kwestia ta ma bezpośredni związek z miejscem zatrudnienia obywateli Polski. Na przykład w Ingichce (Kattakurgan) – 21 osób, Karatepe (Pastdargom) – 40 osób, Langar (Khatyrchi) – 72 osoby i Koyitosh (Gallyaaral) – 49 osób zakwaterowano w internatach należących do dużych kopalń różnych minerałów.

W Khatyrchi Polaków rozlokowano w domach Uzbeków przy ulicach Zagarmachit, Sudorbozor, Bozardarvoza, Arabdarvoza i Narpai w centrum dzielnicy. W Payaryku umieszczono ich w domach Uzbeków przy ulicach Narimonowa, Samarkandzkiej i Taszkenckiej w centrum dzielnicy, a także w domach miejscowej ludności we wsiach Sochaki Bolo i Ilpak w dzisiejszym rejonie Tailyak⁶.

Zatrudnianie obywateli Polski w obwodzie samarkandzkim wiązało się z wieloma trudnościami.

Z jednej strony związane to było nie tylko z zatrudnieniem, ale także z materialnym wsparciem dla nowo przybyłych, z drugiej strony władzom lokalnym nie udało się znaleźć pracy dla ewakuowanych obywateli.

Pierwsze ustalenia Komitetu Wykonawczego obwodu samarkandzkiego z regionalnym komitetem partyjnym do spraw zatrudniania obywateli polskich podjęto w listopadzie 1941 r., tzn. 10 listopada 1941 r. przyjęto specjalną uchwałę „W sprawie zatrudniania obywateli polskich”⁷.

Zgodnie z uchwałą obywatele polscy kierowani byli do przedsiębiorstw przemysłowych kraju, do różnych spółdzielni, a większość z nich do pracy w gospodarstwach rolnych.

Kolejny problem w zatrudnianiu obywateli polskich wiązał się z ich powrotem z kołchozów, dokąd kierowano ich do pracy. Główną przyczyną ich powrotu z kołchozów było to, że niektóre kołchozy nie zapewniły im pracy. 10 grudnia do rejonu Dżyzak przybyło 60 obywateli Polski z kołchozów należących do rady wsi Saykhon. Wyjaśnili, że powodem ich przyjazdu był fakt, że kołchozy nie zapewniły im pracy.

Podobne sytuacje miały miejsce w rejonach džambajskim (Jomboy) i samarkandzkim. Skutkiem tego było nagromadzenie obywateli polskich na stacjach Samarkanda i Dżyzak. Aby zapobiec takiej sytuacji, wówczas niedopuszczalnej, regionalny komitet wykonawczy badał kwestię zatrudniania obywateli polskich w powiatach. Specjalną decyzją regionalnego komitetu wykonawczego z dnia 13 maja 1942 r. (nr 13) wszystkim okręgowym komitetom wykonawczym i kierownikom regionalnych wydziałów rolniczych nakazano „zajmować się sprawami Polaków i ewakuowanych

⁶ Государственный архив Самаркандской области. Фонд-913. Р-2. Д-96. Листы 16-18.

⁷ Пиримкулов Ш. Польские граждане в Самарканде. – Самарканд: Зарафшан, 1999. – Б. 24.

obywateli sowieckich”, „wykorzystywać ich zgodnie z ich specjalnością (zawodem)”, „ściągnąć 100% ludzi zdolnych do pracy w kołchozie” i „wymagać zwiększenia przez nich norm pracy”.

Wykorzystana literatura i źródła:

1. Хамроев А. Польские сестры, ставшие узбечками/Новый Узбекистан. 2023 год. 13 апреля.
2. Ата-Мирзаев О. Б. Народнонаселение Узбекистана: история современности. Ташкент: Социальная мысль, 2009, – С. 124.
3. Государственный архив Самаркандской области. Фонд-74. Р-12. Д-8. Лист 306.
4. Пиримкулов Ш. Польские граждане в Самарканде. – Самарканд: Зарафшан, 1999. – Б. 12.
5. Пиримкулов Ш. Д. Ссылные польские граждане в Узбекистане. – Т, 2006. – Б. 29.
6. Пиримкулов Ш. Д. Польские школы и детские учреждения в СССР. – Т, 1990.
7. Атамирзаев О.Б., Гентшке В.Л., Муртазаева Р.Х., Салиев А. Историко-демографические очерки урбанизации Узбекистана. – Т., 2002., 223 стр.

Słowa kluczowe:

ewakuacja, Uzbekistan, komitety wykonawcze, Polska, okręg, II wojna światowa, gospodarka, humanizm, dzieci, samorząd lokalny, Samarkanda

Summary

From the History of Resettlement and Placement of Polish Citizens in the Samarkand Oblast (1941-1945)

This article analyzes the placement of Polish citizens resettled to Uzbekistan during the Second World War, as well as humanitarian assistance to the Poles and their children, solidarity in Uzbek-Polish relations, and the friendly acceptance of the Poles by the local population. In addition, despite the period of economic scarcity, Poles' issues related to employment, housing and education are explored.

Key words:

evacuation, Uzbekistan, executive committees, Poland, district, World War II, economics, humanitarianism, children, local government, Samarkand